

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота бакалавра

за темою «Державна підтримка внутрішньо переміщених осіб»

Виконала: студентка групи ПУ21-1
спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Мельник І. О.

Керівник: д. держ.упр., професор
Борисенко О.П.

Рецензент:
доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри
державного управління і місцевого
самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»
Хожило І.І.

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Мельник Ірина Олегівна **Державна підтримка внутрішньо переміщених осіб**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Метою дипломної роботи є вивчення існуючих механізмів підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні та розробка рекомендацій для їх удосконалення.

У роботі досліджено особливості державної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні. Розкрито понятійно-термінологічні підходи до визначення статусу ВПО у вітчизняному та міжнародному правовому полі. Проаналізовано нормативно-правові засади державної політики у сфері соціального захисту переміщених осіб, зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також роль міжнародних гуманітарних організацій у підтримці цієї категорії населення. Вивчено організаційно-економічні та соціально-психологічні аспекти реалізації програм допомоги: забезпечення житлом, медичне обслуговування, фінансова підтримка, освітні послуги, працевлаштування, правова допомога та психологічна підтримка. Особливу увагу приділено зарубіжному досвіду та практиці діяльності міжнародних благодійних організацій у сфері інтеграції ВПО. Виокремлено ключові напрями удосконалення системи державної підтримки з урахуванням багатовимірних потреб переселенців, необхідності комплексного підходу до адаптації та інтеграції, а також ролі соціальних працівників у цьому процесі. Обґрунтовано важливість запровадження гнучких, довгострокових механізмів підтримки, що поєднують соціальні, педагогічні, психологічні та аналітичні підходи задля забезпечення повноцінного життя внутрішньо переміщених осіб у нових умовах.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, державна підтримка, соціальні програми, правовий статус, інтеграція, адаптація, психологічна допомога, міжнародний досвід, соціальні працівники.

SUMMARY

Melnyk Iryna **State support for internally displaced persons**

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 "Public administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The aim of the thesis is to study the existing mechanisms of support for internally displaced persons (IDPs) in Ukraine and to develop recommendations for their improvement.

The paper explores the features of state support for internally displaced persons in Ukraine. It presents conceptual and terminological approaches to defining the status of IDPs in both national and international legal contexts. The regulatory and legal foundations of state policy in the field of social protection for displaced persons are analyzed, in particular the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons," as well as the role of international humanitarian organizations in supporting this population group. The organizational-economic and socio-psychological aspects of aid programs are examined: housing provision, medical services, financial assistance, educational services, employment, legal aid, and psychological support. Special attention is paid to foreign experience and the practices of international charitable organizations in the field of IDP integration.

Key directions for improving the state support system are identified, taking into account the multidimensional needs of displaced persons, the necessity of a comprehensive approach to adaptation and integration, and the role of social workers in this process. The importance of introducing flexible, long-term support mechanisms that combine social, pedagogical, psychological, and analytical approaches to ensure a full life for internally displaced persons in new conditions is substantiated.

Keywords: internally displaced persons, state support, social programs, legal status, integration, adaptation, psychological assistance, international experience, social workers.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	8
1.1 Статус внутрішньо переміщених осіб: понятійно-термінологічна характеристика	8
1.2 Нормативно-правові засади державної підтримки внутрішньо переміщених осіб.....	17
1.3 Зарубіжний досвід у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб	23
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	31
2.1 Визначення основних потреб внутрішньо переміщених осіб	31
2.2 Напрями підтримки адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов	38
2.3 Форми та методи державної підтримки внутрішньо переміщених осіб.....	42
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Державна підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є надзвичайно важливим інструментом підтримки громадян, оскільки внаслідок збройного конфлікту, який триває вже кілька років, країна зіткнулася з найбільшим гуманітарним викликом у своїй історії. Понад мільйони українців були змушені покинути свої домівки через бойові дії на сході України та анексію Криму. За даними Міністерства соціальної політики, станом на 22 жовтня 2024 року в Україні офіційно зареєстровано 4 646 735 внутрішньо переміщених осіб. Це створює не лише економічні та соціальні проблеми, але й глибокі психологічні труднощі для цих людей. Враховуючи масштаби переміщення населення та складність ситуації, питання підтримки внутрішньо переміщених осіб набуває виняткової важливості на всіх рівнях – від місцевої влади до міжнародних організацій.

Найбільша складність полягає в тому, що ВПО не лише потребують матеріальної допомоги, але й стикаються з численними проблемами адаптації в нових умовах життя. Це може включати труднощі з пошуком житла, працевлаштуванням, доступом до медичних та соціальних послуг, а також збереженням соціальних зв'язків. ВПО часто відчують відчуження від місцевих громад, що може спричиняти додаткові труднощі на етапі інтеграції. Також значна частина внутрішньо переміщених осіб – це люди похилого віку, інваліди та матері з дітьми, які мають особливі потреби, що потребують окремої уваги.

Психологічні наслідки вимушеного переміщення також є важливим аспектом цієї проблеми. ВПО часто переживають сильний стрес, тривогу, депресію, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) через втрату домівки, життєвих умов, близьких зв'язків та звичного способу життя. Особливо важким є становище дітей, які пережили біженство, оскільки вони потребують не лише матеріальної допомоги, а й психоемоційної підтримки. Дослідження

ефективних підходів до психологічної реабілітації таких осіб є важливим кроком на шляху їхнього повернення до нормального життя.

Крім того, у дослідженнях підтримки ВПО слід враховувати й економічні аспекти. Внутрішньо переміщені особи часто мають низький рівень доходу та працюють у нестабільних умовах, що в свою чергу позначається на їхній здатності забезпечити свої базові потреби. Розробка ефективних механізмів підтримки, таких як соціальні виплати, програми перекваліфікації, забезпечення житлом, має значний вплив на їхнє становище. Однак ефективність таких програм все ще залишається під питанням, зокрема через труднощі у взаємодії між державними установами, місцевими органами влади та громадськими організаціями.

Завдяки численним ініціативам, спрямованим на підтримку ВПО, зокрема з боку міжнародних організацій, урядів та неурядових організацій, було розроблено певні програми допомоги. Проте важливо відзначити, що в умовах війни та постійних змін у політичній ситуації ці ініціативи потребують постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Дослідження в цій сфері допоможе виявити сильні та слабкі сторони існуючих механізмів підтримки, визначити найефективніші підходи до інтеграції ВПО, а також розробити рекомендації для покращення ситуації.

З урахуванням зазначеного, дослідження підтримки внутрішньо переміщених осіб є не лише необхідним для розв'язання гуманітарних проблем, але й має важливе значення для подальшого розвитку українського суспільства в умовах постконфліктного відновлення. Таке дослідження дозволяє спрогнозувати потреби ВПО на різних етапах їхнього адаптаційного процесу та визначити найефективніші стратегії для підтримки їхнього соціального, економічного та психологічного відновлення.

Метою дослідження є вивчення існуючих механізмів підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні та розробка рекомендацій для їх удосконалення.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

- охарактеризувати правовий статус внутрішньо переміщених осіб;
- проаналізувати нормативно-правові засади підтримки внутрішньо переміщених осіб;
- систематизувати досвід зарубіжних країн у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб;
- надати визначення основних потреб внутрішньо переміщених осіб;
- висвітлити напрями підтримки внутрішньо переміщених осіб;
- окреслити форми та методи підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Об’єктом дослідження є соціальні, економічні та психологічні аспекти підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Предметом дослідження є державна підтримка внутрішньо переміщених осіб.

Методи дослідження:

– аналіз нормативно-правових актів: вивчення законодавчих та нормативно-правових документів, що регулюють статус та підтримку внутрішньо переміщених осіб в Україні, для визначення правових основ підтримки цієї категорії населення.

– метод порівняльного аналізу: порівняння досвіду України з досвідом інших країн у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб, щоб виявити ефективні практики та можливості для їх застосування в українських реаліях.

– метод системного аналізу: дослідження взаємозв’язків між різними аспектами підтримки внутрішньо переміщених осіб, зокрема соціально-економічними, правовими та психологічними факторами, для кращого розуміння їхнього впливу на процес інтеграції ВПО.

– аналіз документації: вивчення звітів, досліджень, програм і проєктів, що реалізуються державними та неурядовими організаціями для підтримки внутрішньо переміщених осіб, з метою оцінки їх ефективності.

– метод структурно-функціонального аналізу: вивчення структурних елементів системи підтримки ВПО, аналіз функцій, які виконують різні органи

та організації для забезпечення цієї підтримки, а також вивчення впливу взаємодії цих елементів на ефективність системи в цілому.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці рекомендацій щодо покращення механізмів державної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні, що може сприяти ефективнішій інтеграції цієї категорії населення в соціально-економічне середовище. Крім того, результати можуть бути використані державними та неурядовими організаціями для удосконалення програм допомоги ВПО та адаптації їх до нових умов життя.

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 57 найменувань, та 3 додатків. Загальний обсяг роботи становить 62 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1 Статус внутрішньо переміщених осіб: понятійно-термінологічна характеристика

Насамперед, у контексті даного питання доцільно проаналізувати погляди вітчизняних та закордонних дослідників щодо поняття «внутрішньо переміщені особи» (ВПО).

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, але була змушена залишити або покинути своє місце проживання через збройний конфлікт, тимчасову окупацію, насильство, порушення прав людини або надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру [1].

У тексті «Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України в зоні проведення антитерористичної операції» зазначається, що «внутрішньо переміщеними особами є громадяни України, які були змушені залишити свої домівки та переїхати до різних регіонів України, і потребують допомоги як з боку держави, так і з боку небайдужих співгромадян» [2].

На сьогодні у науковій літературі відсутня єдина думка щодо визначення поняття «внутрішньо переміщена особа».

І. Басова визначає ВПО як «фізичну особу, яка змінила своє місце проживання у межах державних кордонів України через об'єктивні обставини, такі як бойові дії, окупація чи анексія території, надзвичайні ситуації

техногенного чи природного характеру, та, відповідно до чинного законодавства, набула певного правового статусу» [3, с. 10].

М. Менджул та Ю. Паніна визначають «внутрішньо переміщену особу» як «особу, яка постійно проживала на території держави та була змушена покинути місце свого постійного проживання і переселитись у межах тієї ж держави через реальну загрозу її життю, здоров'ю, масові порушення прав людини, переслідування, спричинені бойовими діями, збройними конфліктами або надзвичайними ситуаціями техногенного чи природного характеру» [4, с. 294].

Більш розширене визначення ВПО пропонують Л. Наливайко та А. Орешкова: «громадянин України, або іноземний громадянин чи особа без громадянства, що перебуває в Україні на законних підставах та вимушена залишити місце свого постійного проживання всередині міжнародно визнаних кордонів внаслідок побоювання стати жертвою переслідувань; існування загрози для свого життя або життя членів своєї сім'ї; насильства у ситуаціях збройних конфліктів чи систематичного порушення прав людини; іноземної окупації; громадянської війни; збройних зіткнень на етнічній, релігійній, мовній чи іншій основі, які порушують громадський порядок; надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [5, с. 36].

В енциклопедії за редакцією Ю. Римаренка внутрішньо переміщена особа визначається як «людина, яка вимушено пересувається з місця свого постійного проживання у межах країни через збройний конфлікт, соціальні або політичні заворушення, систематичне порушення прав людини, а також внаслідок внутрішніх катаклізмів» [6, с. 72].

Г. Гудвін-Гілл визначає ВПО як осіб, що «раптово змушені тікати зі своїх будинків через збройний конфлікт, внутрішню ворожнечу, систематичні порушення прав людини або стихійні лиха, та залишаються на території своєї країни» [7].

М. Сірант також вказує, що «внутрішньо переміщені особи – це люди або групи людей, які примушені покинути свої домівки, щоб врятуватися від

збройних конфліктів, насильства або масових порушень прав людини» [2, с. 155].

Подібне визначення подає і М. Малиха: «українські громадяни, які через військові дії та їхні наслідки були змушені покинути постійне місце свого проживання для збереження життя, не перетинаючи при цьому межі державного кордону» [8, с. 7].

М. Кобець вважає, що внутрішньо переміщеними особами є ті, які «мають зареєстроване місце постійного проживання, а також ті, що працювали на території конфлікту, мають там нерухомість тощо» [9, с. 200]. Іншими словами, внутрішньо переміщеними особами є ті, хто має адресу реєстрації, або працював на територіях, які є тимчасово окупованими, чи на яких ведуться бойові дії, та ті, хто змушений був покинути ці території.

Згідно з Н. Ісаєвою, внутрішньо переміщеними особами є «люди, які залишили свої місця постійного проживання у межах кордонів однієї держави через загрози, такі як масові збройні конфлікти, воєнні дії, епідемії або катастрофи техногенного чи природного характеру» [6, с. 72].

Н. Бльок визначає внутрішньо переміщених осіб як «людей, які були змушені залишити свої домівки, щоб уникнути небезпеки, але не перетнули державний кордон і залишилися на території своєї країни» [10, с. 144].

В. Чихірьов зазначає, що у міжнародному праві ВПО – це «люди або групи осіб, які були змушені рятуватися втечею і залишити свої будинки або місця постійного проживання (але залишилися на території своєї країни), щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуацій насилля, порушень прав людини або ж наслідків стихійних лих чи техногенних катастроф» [11, с. 28].

Ю. Делія визначає ВПО як осіб, що «покинули місце свого постійного проживання, проте лишаються у країні своєї громадянської належності та можуть користуватися її захистом» [12, с. 12].

Т. Кульчицький вважає, що ВПО – це «особи, або ж групи осіб, котрі змушені покинути своє місце проживання в результаті ускладнення політичної, соціально-економічної, чи екологічної ситуації на певній території, з метою

уникнення порушень прав людини, воєнного конфлікту, жорстокого поводження та потребують правового і соціального захисту держави» [13, с. 55].

Відповідно до Керівних принципів Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з питань біженців (УВКБ ООН), ВПО – це «люди або групи людей, що були змушені рятуватися втечею або покинути свої будинки чи місця проживання, щоб уникнути збройного конфлікту, насильства, порушень прав людини тощо, але не перетнули міжнародно-визнаний кордон своєї країни» [14].

О. Кхасраві виділяє такі «ознаки внутрішньо переміщених осіб: це, по-перше, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, котрі на законних підставах перебувають на території України; по-друге, відсутність факту перетинання державного кордону (відбувається перетин ліній адміністративно-територіальних одиниць всередині країни); по-третє, до їхнього числа належать різноманітні категорії осіб, здебільшого особи працездатного віку. Метою переміщення є покращення соціального, фінансового та побутового рівня і умов життя громадян та їх близьких. Переселення здійснюється за наявності негативних життєвих обставин» [15, с. 79].

М. Логвинова вважає, що «головними ознаками ВПО є: наявність українського громадянства; наявність причини покинути певну адміністративно-територіальну одиницю України, але не перетинати державний кордон; наявність права на постійне проживання в Україні; потреба у соціальному та правовому захисті; збереження усіх конституційних прав громадянина України» [16, с. 49].

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб визначається окремим законодавчим актом. Зокрема, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» регулює ведення обліку цієї категорії громадян шляхом створення єдиної інформаційної бази даних, яка забезпечує централізований облік ВПО [1].

Порядок створення, ведення та доступу до цієї бази визначається Кабінетом Міністрів України, а відповідальність за її функціонування покладається на Національну соціальну сервісну службу України, яка є центральним органом виконавчої влади у сферах соціального захисту, соціального обслуговування, а також у питаннях волонтерської діяльності та захисту прав депортованих осіб. Відомості з цієї бази можуть безкоштовно надаватися для статистичних цілей центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики [17, с. 75].

Процедура набуття статусу внутрішньо переміщеної особи регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» № 509 від 1 жовтня 2014 року [18]. Набуття цього статусу є процедурою за заявою, яка може бути здійснена як у письмовій формі, так і через електронний портал, зокрема за допомогою мобільного додатка Єдиного державного веб-порталу електронних послуг. Заява на облік дітей ВПО можливе за умови наявності електронного свідоцтва про народження, що містить усю необхідну інформацію для реєстрації.

Під час подачі заяви через мобільний додаток Порталу Дія, за наявності технічної можливості, автоматично підтверджуються різноманітні відомості. Зокрема, система отримує дані з Єдиного державного демографічного реєстру через єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ щодо особи, яка має паспорт громадянина України у формі картки або для виїзду за кордон. Ці відомості включають стать особи, дату та місце народження, серію та номер паспорта, дату його видачі, орган, що видав документ, строк дії паспорта (за наявності), а також адресу та дату поточного місця проживання.

З інформаційної системи Державної міграційної служби також отримуються дані про адресу та дату поточного місця проживання особи, її стать, дату та місце народження, серію та номер паспорта громадянина України, а також найменування органу, який видав цей паспорт. Додатково, за допомогою електронного пристрою, через який подається заява, фіксується геолокація особи на момент подачі заявки. Крім того, якщо особа має е-

свідоцтво про народження, автоматично отримуються відомості про серію та номер цього свідоцтва [17, с. 76].

Згідно з чинним законодавством України, заявник несе відповідальність за достовірність наданих у заяві відомостей. Функціонування Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб сприяє значному спрощенню процесу отримання довідкових документів для цієї категорії осіб. Завдяки цьому ресурсу, внутрішньо переміщеним особам можна отримати електронну довідку, що містить такі відомості: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дата народження, місце народження, стать, серія та номер паспорта громадянина України або іншого документа, що підтверджує особу та спеціальний статус, а також інформацію про орган, що видав паспорт, та дату його видачі. У довідці також відображаються відомості про зареєстроване та фактичне місце проживання, а також номер і дата видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [17, с. 76].

У контексті даного питання варто також проаналізувати теоретико-правові, організаційно-інституціональні аспекти реалізації виборчих прав і свобод ВПО [19].

Виборчі права та свободи є основою демократичного суспільства, проте для внутрішньо переміщених осіб реалізація цих прав пов'язана з низкою теоретико-правових та організаційно-інституціональних викликів. Конституція України гарантує всім громадянам рівні виборчі права, але фактичне здійснення цих прав ВПО ускладнюється через їхній статус, відсутність реєстрації за місцем проживання та правові прогалини у виборчому законодавстві.

З правової точки зору, ключовим документом, що регулює виборчі права ВПО, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Однак на практиці існують труднощі з його реалізацією, зокрема, через необхідність доведення фактичного місця проживання, що не завжди можливо в умовах воєнного стану. Важливу роль у забезпеченні виборчих прав ВПО відіграють міжнародні правові стандарти, такі як Резолюція ПАРЄ № 2198 та документи ОБСЄ, які рекомендують державам

створювати умови для безперешкодного голосування переміщених осіб [19, с. 59].

Організаційно-інституціональні механізми реалізації виборчих прав ВПО включають заходи, які вживаються Центральною виборчою комісією, місцевими органами влади та громадськими організаціями. Попри те, що були спрощені процедури зміни виборчої адреси без прив'язки до реєстрації місця проживання, все ще залишаються проблеми з інформуванням ВПО про їхні виборчі права та можливості голосування.

Аналізуючи зарубіжний досвід, можна відзначити, що в низці країн застосовуються електронне голосування, мобільні виборчі дільниці та спеціальні механізми реєстрації виборців, що полегшує реалізацію виборчих прав для осіб, які змінили місце проживання. В Україні такі ініціативи поки що перебувають на етапі розробки або пілотного тестування [19, с. 60–63].

Проблеми внутрішнього конфлікту, який був викликаний військовою окупацією територій України, призвели до того, що особи, які переїхали з окупованих територій, так і не отримали житла, гарантованого їм Конституцією України. На жаль, сьогодні більшість внутрішньо переміщених осіб мають труднощі з доступом до гідного житла.

Реалізація права на житло серед ВПО є особливо важливою, оскільки житло є необхідним для кожної людини. Важливо, щоб законодавство забезпечувало можливість отримання соціального житла для внутрішньо переміщених осіб. Зарубіжна практика свідчить, що забезпечення житлом таких категорій громадян може відрізнятися залежно від державної політики конкретної країни [19, с. 67].

Українське суспільство все більше усвідомлює масштаби соціально-політичної катастрофи, що проявляється у вимушеній міграції населення зі Сходу України та Криму. На сучасному етапі багато вітчизняних науковців приділяють увагу проблемам забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Вагомий внесок у розвиток системи забезпечення житлових прав ВПО в Україні здійснено в межах Плану дій Ради Європи для України

2018–2021 рр., що імплементується через Проєкт «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень».

З квітня 2014 року через масові руйнування на східній території України з'явилися перші внутрішньо переміщені особи з Донецької та Луганської областей. В Україні внутрішнє переміщення людей має економічні, соціальні та політичні причини. Основною причиною стала військова агресія, що змусила людей покидати свої домівки.

Повна реалізація права на житло для всього переміщеного населення не може статися в короткостроковій перспективі. Тому необхідно розробити різні альтернативи для вирішення проблеми ненадійного житлового становища ВПО, забезпечуючи довгострокові рішення. У березні 2014 року Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун заявив, що Україна повинна негайно прийняти закон про статус внутрішньо переміщених осіб, щоб міжнародне співтовариство могло надавати гуманітарну допомогу, зокрема житло для ВПО. На початку конфлікту законодавство щодо вимушених переселенців не було розроблене, що ускладнювало забезпечення їх житлом. Лише після активного втручання правозахисних організацій було визнано необхідність законодавчого регулювання цього питання [19, с. 68–72].

Культурно-духовні права і свободи внутрішньо переміщених осіб є важливим аспектом їхньої соціальної адаптації та інтеграції в нових умовах. Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти гарантують охорону та захист цих прав. Серед них ключову роль відіграють право на освіту, свобода світогляду та віросповідання, право на творчу діяльність, свобода від ідеологічного контролю та можливість доступу до культурних цінностей.

Одним із найважливіших культурних прав є право на освіту. Конституція України гарантує доступність та безоплатність різних рівнів освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Важливість цього права особливо зросла для дітей внутрішньо переміщених осіб, які через вимушену зміну місця проживання потребують особливого захисту держави для реалізації своїх

освітніх можливостей. Держава також сприяє безоплатному здобуттю вищої освіти на конкурсній основі [19, с. 91].

Закон України «Про освіту» регламентує правові засади діяльності закладів освіти, а також створює умови для всебічного розвитку особистості та підвищення культурного і духовно-морального потенціалу суспільства. Завдяки цим нормам діти з тимчасово окупованих територій можуть продовжувати навчання в інших регіонах України. Збройна агресія росії призвела до ухвалення низки законодавчих актів, які дозволяють внутрішньо переміщеним особам отримувати освіту на підконтрольній території.

Важливим аспектом культурних прав є доступ до інформації, можливість вільного вираження поглядів і переконань, а також участь у культурному житті. Заклади освіти повинні бути безпечними, а навчальні простори – гендерно-чутливими та захищеними від насильства й експлуатації. Важливу роль відіграє навчальна програма, яка має сприяти мирному співіснуванню, примиренню та розвитку конструктивного діалогу.

Наказом Міністерства освіти і науки України передбачено спрощені умови для прийому дітей внутрішньо переміщених осіб до закладів освіти. Однак, через рекомендаційний характер деяких документів, виникають ситуації, коли керівництво навчальних закладів самотійно вирішує питання зарахування дітей. Це породжує ризики дискримінації та корупційних зловживань [19, с. 92–94].

Таким чином, правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні визначається національним та міжнародним законодавством, яке гарантує їм основні права і свободи, зокрема право на соціальний захист, житло, працю, освіту та медичну допомогу. Незважаючи на законодавчі гарантії, ВПО стикаються з низкою викликів, таких як інтеграція в нове середовище, доступ до правосуддя та адміністративних послуг.

1.2 Нормативно-правові засади підтримки внутрішньо переміщених осіб

Підтримка внутрішньо переміщених осіб ґрунтується на нормативно-правових актах, що регулюють їхні права, соціальні гарантії та механізми державної допомоги. Основою нормативно-правового забезпечення є міжнародні стандарти, які визначають права ВПО та зобов'язання держав щодо їхньої підтримки. Зокрема, ключовим міжнародним документом у цій сфері є Керівні принципи ООН щодо переміщення осіб всередині країни, ухвалені у 1998 році [20, с. 151–155]. Ці принципи стали базою для розробки національного законодавства, спрямованого на соціальну інтеграцію та підтримку внутрішньо переміщених осіб.

В Україні нормативно-правові засади підтримки ВПО закріплені у ряді законодавчих актів. Основним є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ухвалений у жовтні 2014 року [1]. Він визначає правовий статус ВПО, їхні основні права та державні гарантії. Відповідно до цього закону, внутрішньо переміщені особи мають право на тимчасове житло, медичне обслуговування, соціальну допомогу, доступ до освіти та сприяння у працевлаштуванні [31, с. 38].

Деталізація механізмів соціального захисту ВПО здійснюється через низку підзаконних актів, зокрема постанови Кабінету Міністрів України. Наприклад, Постанова КМУ від 20.03.2022. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» визначає порядок і розміри надання такої допомоги [22]. Ці нормативно-правові акти сприяють покращенню матеріального становища ВПО та забезпеченню їхніх базових потреб.

Окремим напрямом нормативного регулювання є питання працевлаштування ВПО. Закон України «Про зайнятість населення» передбачає квоти для їхнього працевлаштування та стимулює роботодавців до найму таких осіб через систему компенсацій витрат на оплату праці та професійне навчання

[23]. Це сприяє інтеграції ВПО у ринок праці та підвищенню рівня їхньої економічної самостійності.

Крім національного законодавства, важливу роль у підтримці внутрішньо переміщених осіб відіграє міжнародне співробітництво України з такими організаціями, як ООН, ОБСЄ, Європейський Союз та неурядові організації. Вони надають гуманітарну та правову допомогу ВПО, а також сприяють удосконаленню національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів [24, с. 449].

Соціальні програми та послуги для внутрішньо переміщених осіб в Україні є важливим елементом забезпечення їхніх прав і гідного рівня життя. Держава зобов'язана надавати всебічну підтримку ВПО, сприяючи їхній інтеграції в нові громади та забезпеченню базових потреб. Однією з головних складових соціальної підтримки є надання житла. ВПО мають право на тимчасове житло, яке надається органами місцевого самоврядування. Це може бути як оренда житла, так і надання житлових приміщень у соціальних гуртожитках [25].

Медичний захист є невід'ємною частиною соціальної підтримки для внутрішньо переміщених осіб. ВПО мають право на безкоштовне медичне обслуговування у державних і комунальних закладах охорони здоров'я. Особлива увага приділяється психологічній підтримці, адже багато ВПО пережили травматичні події, що значно вплинули на їхнє психічне здоров'я. Для цього в Україні створюються спеціалізовані центри психологічної допомоги, де надається кваліфікована підтримка професійними психологами і психотерапевтами.

Соціальна підтримка включає також надання щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, включаючи оплату житлово-комунальних послуг. Розмір цієї допомоги залежить від прожиткового мінімуму і розраховується на кожного члена родини. Крім того, ВПО отримують гуманітарну допомогу у вигляді продуктів харчування, одягу та інших необхідних речей, що забезпечують їхні основні потреби.

Освіта є важливим компонентом соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. Держава гарантує доступ до дошкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти для дітей і молоді з числа ВПО. Для адаптації цих осіб створюються програми, які включають як психологічну підтримку, так і допомогу в навчанні. Діти з числа ВПО мають право на безкоштовне харчування в школах і доступ до позашкільних освітніх програм [26, с. 105].

Працевлаштування та зайнятість є ще одним важливим аспектом соціальної підтримки ВПО. Держава створює умови для їхнього працевлаштування, зокрема через квотування робочих місць та стимулювання роботодавців, які наймають ВПО. Роботодавці можуть отримувати компенсації за витрати на оплату праці та професійне навчання ВПО, що сприяє їхній економічній інтеграції та забезпеченню стабільного доходу.

Крім того, неурядові організації та міжнародні партнери відіграють важливу роль у соціальній підтримці ВПО, надаючи гуманітарну допомогу, юридичні консультації та інші види підтримки. Співпраця між державними органами та неурядовими організаціями забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем ВПО та сприяє їхній успішній інтеграції в нові громади.

Соціальні програми та послуги для внутрішньо переміщених осіб охоплюють широкий спектр аспектів, таких як житло, медичний захист, соціальна допомога, освіта та працевлаштування. Ці заходи спрямовані на забезпечення гідного рівня життя ВПО і сприяють їхній інтеграції в нові громади, що є важливою умовою для стабільного розвитку суспільства [26, с. 106].

Також варто зазначити, що система соціального захисту внутрішньо переміщених осіб стикається з багатьма проблемами, які ускладнюють ефективне надання допомоги цій категорії населення. Однією з основних проблем є недостатнє фінансування соціальних програм. Обмежені бюджетні кошти не дозволяють забезпечити повне покриття потреб ВПО, що призводить до дефіциту житлових приміщень і обмеженого доступу до медичних і соціальних послуг [27, с. 83–90].

Іншою значущою проблемою є бюрократичні перешкоди, які ускладнюють процедуру отримання допомоги. ВПО часто стикаються з довгими чергами, вимогами до надання численних документів та затримками в виплатах соціальної допомоги. Це ускладнює процес отримання необхідної підтримки і створює додаткові труднощі для осіб, які вже перебувають у складних життєвих обставинах.

Серйозною проблемою також є соціальна інтеграція ВПО. Вони часто стикаються з дискримінацією та упередженням з боку місцевого населення, що ускладнює їхню адаптацію в нових громадах. Недостатня підтримка з боку місцевих органів влади та громадських організацій сприяє ізоляції ВПО та обмежує їхні можливості для повноцінної інтеграції в суспільство.

Однак є й перспективи для покращення системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Одним із напрямків розвитку є підвищення ефективності управління та координації між державними органами, неурядовими організаціями та міжнародними партнерами. Створення єдиного центру координації, відповідального за розробку та впровадження комплексних програм підтримки ВПО, є важливим кроком на цьому шляху. Центр буде також здійснювати моніторинг результатів і забезпечувати фінансування цих програм [28, с. 130–136].

Перспективним є розвиток електронних систем, які спростять процес отримання соціальної допомоги. Впровадження електронних реєстрів та порталів для подачі заяв на отримання допомоги дозволить зменшити бюрократичні перешкоди і прискорити процес надання підтримки ВПО. Це також підвищить прозорість та підзвітність у розподілі фінансових ресурсів.

Забезпечення сталого фінансування програм соціального захисту ВПО є ще однією важливою умовою для їх ефективної реалізації. Для цього необхідно передбачити достатнє фінансування в державному бюджеті, а також залучати міжнародну допомогу і інвестиції для фінансування довгострокових проєктів у цій сфері. Це дозволить забезпечити стабільну підтримку ВПО на всіх етапах їх адаптації та інтеграції [26, с. 106].

Важливим елементом є також розвиток програм соціальної інтеграції, які допоможуть подолати упередження і дискримінацію щодо ВПО. Освітні та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства про проблеми ВПО, можуть сприяти створенню сприятливого середовища для їх інтеграції. Активна участь місцевих громад у процесі інтеграції ВПО є необхідною для успіху таких програм.

Місцеві органи самоврядування відіграють ключову роль у соціальному захисті ВПО, оскільки вони знаходяться на передовій лінії допомоги і мають можливість швидко реагувати на потреби переміщених осіб. Місцева влада має гнучкість у адаптації програм соціального захисту до конкретних умов громади. Одним із головних завдань є забезпечення доступу до житла через муніципальні програми будівництва та надання соціального житла, орендних субсидій та інших форм підтримки. Успішні приклади таких програм можна знайти в різних регіонах України, де місцеві громади, співпрацюючи з міжнародними організаціями та донорами, змогли забезпечити житлом тисячі ВПО.

Одним із основних завдань місцевих органів самоврядування є забезпечення доступу до житла для внутрішньо переміщених осіб. Завдяки муніципальним програмам, які передбачають будівництво та надання соціального житла, а також орендні субсидії та інші форми підтримки, місцеві органи влади можуть ефективно вирішувати питання тимчасового розміщення та надання довгострокового житла для переміщених осіб. У різних регіонах України існують успішні приклади таких програм, де місцеві громади, працюючи з міжнародними організаціями та донорськими фондами, змогли забезпечити житлом тисячі ВПО [26, с. 106].

Окрім вирішення житлових питань, місцеві органи самоврядування активно долучаються до надання медичних і психологічних послуг для ВПО. Завдяки мобільним медичним бригадам, місцевим клінікам та психологічним службам, переміщені особи мають можливість отримати необхідну медичну допомогу та підтримку безпосередньо в місцях свого проживання. Такий підхід

дозволяє швидко і ефективно реагувати на потреби ВПО, забезпечуючи належний рівень медичного обслуговування.

Місцеві органи влади також відіграють важливу роль у соціальній інтеграції ВПО. Вони можуть організовувати професійні тренінги, освітні програми та курси підвищення кваліфікації, що допомагають ВПО знайти роботу та інтегруватися в економічне життя громади. Крім того, підтримка малого бізнесу та підприємницьких ініціатив серед ВПО є важливим напрямом діяльності місцевих органів влади, сприяючи створенню нових робочих місць.

Співпраця з громадськими організаціями та міжнародними партнерами дозволяє місцевим органам самоврядування залучати додаткові ресурси та впроваджувати інноваційні підходи до соціального захисту ВПО. Такі партнерства сприяють обміну досвідом та кращими практиками, що підвищує ефективність надання допомоги і підтримки переміщеним особам.

Отже, місцеві органи самоврядування є невід'ємною частиною системи соціального захисту ВПО в Україні. Їх здатність адаптуватися до змінних умов, швидко реагувати на потреби ВПО та залучати різноманітні ресурси робить їх ключовими гравцями у забезпеченні стабільності та інтеграції переміщених осіб у нові громади. Враховуючи це, система соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні потребує комплексного підходу, який включатиме покращення фінансування, спрощення процедур отримання допомоги, розвиток електронних систем управління та координації, а також програми соціальної інтеграції [20, с. 153]. Лише за умов системних змін та постійного моніторингу результатів можна забезпечити ефективну підтримку ВПО і створити умови для їхньої успішної інтеграції в нові громади.

Підсумовуючи, варто зазначити, що нормативно-правова база підтримки внутрішньо переміщених осіб є важливим компонентом системи соціального захисту цієї категорії громадян, адже вона забезпечує правову основу для реалізації різних програм допомоги. Прийняті законодавчі акти, такі як Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також ряд постанов Кабінету Міністрів України, створюють механізм, який

дозволяє надавати ВПО необхідну підтримку у вигляді соціальної допомоги, житлових субсидій, медичних послуг та інших видів допомоги. Проте, незважаючи на наявність нормативних документів, правова база ще потребує удосконалення, оскільки існують проблеми з їх реалізацією через низку бюрократичних перешкод, недостатнє фінансування та складні процедури отримання допомоги. Важливим кроком на шляху до покращення системи підтримки ВПО є гармонізація національних законодавчих актів із міжнародними стандартами, що дозволить підвищити ефективність надання допомоги.

1.3 Зарубіжний досвід у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб

З 2014 року Україна зазнає збройної агресії з боку російської федерації. Частина території нашої країни була анексована, інша частина тимчасово окупована, а бойові дії тривають до сьогодні.

Початок повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року та введення воєнного стану в Україні призвели до масового переміщення людей, які залишали свої домівки в пошуках безпеки та захисту. На сьогодні кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб досягла 4,9 мільйона. З цієї кількості 3,6 мільйона осіб перемістилися після початку повномасштабної війни, з них 2,5 мільйона не можуть повернутися до своїх домівок через зруйноване житло, яке знаходиться в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованій території.

У відповідь на ці надзвичайні умови, які спричинили величезне навантаження на державний бюджет і створили нові потреби громадян, уряд вживає заходи для забезпечення ефективного функціонування системи соціальної підтримки. Зокрема, було запроваджено надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332.

У 2022 році допомогу на проживання отримали понад 2,3 мільйона внутрішньо переміщених осіб, на що з держбюджету було виділено 52,8 мільярда гривень. Вже в 2023 році ця сума зросла, і допомогу отримали понад 2,5 мільйона осіб, на що було виділено 73,3 мільярда гривень [29].

У продовження аналізу ситуації з внутрішньо переміщеними особами в Україні, важливим є вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері підтримки ВПО. Це дозволить визначити ефективні практики, які можуть бути адаптовані до українських реалій, а також виявити прогалини в існуючій системі.

Аналіз досвіду соціальної роботи різних організацій з ВПО в інших країнах варто почати з аналізу кейсів міжнародних організацій, які активно працюють у різних країнах, що переживають внутрішні збройні конфлікти, ситуації загального насильства, етнічні конфлікти, масові порушення прав людини, а також стихійні лиха. Ці обставини призводять до значного зростання внутрішньої та зовнішньої міграції та виникнення нової категорії осіб, таких як внутрішньо переміщені особи.

Згідно з даними Комісії ООН з прав людини, «у більш ніж 50 країнах, охоплюючи Африку, Південну та Північну Америку, Азію, Європу та Близький Схід, понад 25 мільйонів людей є переміщеними особами, що стали результатом насильницьких конфліктів і порушень прав людини» [30]. Це число значно збільшується, якщо врахувати тих, хто був змушений покинути свої домівки через природні чи техногенні катастрофи.

Велика кількість ВПО створює значне навантаження на державні структури соціального захисту в приймаючих громадах, які не завжди здатні самотійно справитися з цим викликом. В таких випадках важлива допомога благодійних організацій на міжнародному, регіональному чи національному рівнях. Загалом система соціальної роботи благодійних організацій з ВПО має свою організаційну структуру.

На рівні ООН формуються основні принципи соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які забезпечують координацію зусиль інших організацій системи соціальної підтримки. В даний час значну роль у

підтримці ВПО відіграють численні міжнародні та регіональні організації, серед яких Міжнародна організація зі справ біженців, Всесвітня організація охорони здоров'я, ERC Emergency Relief Coordinator, Європейське бюро підтримки надання притулку, Європейська комісія, Міжнародна організація з міграції, Спільна служба з профілювання ВПО, а також багато інших. Ці організації активно надають гуманітарну допомогу в різних країнах світу, що переживають кризи та конфлікти [31].

Багато з цих організацій були створені ООН або окремими державами для вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб через фінансові інструменти та соціальну підтримку. Їхня діяльність охоплює всі аспекти підготовки до надзвичайних ситуацій, включаючи виявлення ризиків та сценаріїв кризових ситуацій, а також планування дій щодо забезпечення підвищеної готовності до можливих катастроф. Як зазначає М. Закарі, за останні десять років міжнародні благодійні організації значно зміцнили свої зв'язки з неурядовими організаціями, ставши важливими гравцями в процесах розвитку соціальної роботи по всьому світу [32, с. 44].

Співпраця між міжурядовими організаціями та міжнародними неурядовими благодійними структурами є надзвичайно важливою для ефективної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Так, Caritas Internationalis є однією з найбільших конфедерацій, що об'єднує понад 160 членів, і яка працює у більшості країн світу з 1954 року. Ця організація надає підтримку переміщеним особам у кризових ситуаціях, забезпечуючи гуманітарну допомогу та соціальні послуги [33].

Також значну роль у допомозі ВПО відіграє Єзуїтська служба у справах біженців (JRS), яка працює у 50 країнах і надає підтримку в таких сферах, як примирення, психічне здоров'я, психосоціальна підтримка, освіта та засоби до існування. Крім того, у разі необхідності JRS надає невідкладну допомогу та базову медичну допомогу [34].

GlobalGiving також активно співпрацює з некомерційними організаціями більш ніж у 175 країнах світу, фінансуючи соціальну роботу благодійних

організацій у регіонах, що зазнали стихійних лих чи військових конфліктів. У 2024 році GlobalGiving створив Фонд допомоги для відновлення після шторму Борис у Центральній та Східній Європі, спрямований на підтримку внутрішньо переміщених осіб. Спершу фонд зосередиться на задоволенні нагальних потреб, таких як їжа, паливо, чиста вода, засоби гігієни та житло, а згодом підтримуватиме довгострокові зусилля з відновлення. Аналогічно, був створений Фонд допомоги для осіб, постраждалих від урагану Хелен у США у жовтні 2024 року [35].

Фундація допомоги та розвитку Maram (MFRD або Maram) є міжнародною неурядовою організацією, яка активно надає гуманітарну допомогу сирійським біженцям і внутрішньо переміщеним особам у Сирії та Туреччині [36]. Міжнародні неурядові організації, що займаються соціальною роботою з переміщеними особами, можуть суттєво відрізнятися за масштабами, сферою діяльності та типом робіт, на яких вони зосереджені. Зазвичай ці організації надають соціальну допомогу та здійснюють заходи з відновлення в країнах, де існують кризові умови. Найпоширенішими послугами є відновлення зруйнованого житла, організація тимчасового житла для переміщених осіб, підключення до ресурсів, можливості для навчання дітей, надання психосоціальної допомоги та кризового консультування.

За дослідженнями Н. Клейборн, соціальні працівники з дипломом BSW або вищою освітою займають 95 % посад директорів програм і координаторів міжнародних фондів та неурядових організацій, що свідчить про те, що у XXI столітті ці фахівці використовуються значно більше порівняно з минулим століттям. Проте несоціальні працівники займають 83 % посад, пов'язаних з прямим обслуговуванням. Це свідчить про недостатнє представництво соціальних працівників в управлінні та розвитку цих організацій [37]. Таким чином, соціальні працівники, хоча і активно залучаються до координації програм, не отримують достатньої участі в керівництві та наданні послуг.

Організаційні ресурси та програми з більшими річними бюджетами можуть вказувати на здатність міжнародних благодійних організацій надавати

спеціалізовані соціальні послуги для ВПО, використовуючи досвід соціальної роботи. За словами М. Закарі, міжнародні благодійні організації відомі своєю двома основними видами діяльності: наданням послуг для ВПО та організацією політичних адвокацій і публічних кампаній, спрямованих на сприяння соціальній трансформації, адаптації та інтеграції переміщених осіб у місцеві громади [32, с. 45].

Крім того, ці організації активно займаються іншими спеціалізованими завданнями, такими як розвиток демократії, вирішення конфліктів, захист прав ВПО, збереження культури, екологічний активізм, а також надають аналітичні послуги та дослідження.

Д. Льюїс класифікує благодійні організації за трьома основними компонентами: виконавець, каталізатор і партнер [38, с. 107]. Роль виконавця полягає в мобілізації ресурсів для надання товарів і послуг внутрішньо переміщеним особам. Зарубіжні благодійні організації надають соціальні послуги в різних галузях, таких як охорона здоров'я, мікрофінансування, соціально-психологічні консультації, екстрена допомога та права людини. З часом ця роль стала більш помітною, оскільки організації все частіше залучаються урядами та донорами для виконання конкретних завдань у рамках реформування управління та приватизації, а також надають гуманітарну допомогу ВПО під час надзвичайних ситуацій чи стихійних лих.

Роль каталізатора визначається як здатність благодійної організації надихати, сприяти або стимулювати покращення мислення та дій для просування соціальної трансформації. Це може включати організацію місцевих груп, роботу з гендерною рівністю, розширення прав і можливостей, лобіювання та адвокацію, а також спроби впливати на ширші політичні процеси через інновації та політичне підприємництво.

Зростаюча роль партнера відображає тенденцію до співпраці благодійних організацій з урядами, донорами та приватним сектором. Це включає внесок у більш широкі багатосторонні програми чи проекти або участь у соціально відповідальних бізнес-ініціативах, які підтримують ВПО. Крім того, важливим

є співробітництво міжнародних урядових і неурядових організацій з національними благодійними організаціями, що працюють у конкретних країнах на принципах партнерства або окремо. Наприклад, в Грузії функціонують благодійні організації, такі як «Мирний та діловий Кавказ», Асоціація «Імеді», Центр інтеграції та сприяння ВПО, Центр громадської освіти Сенакі; в Вірменії соціальні послуги ВПО надають Фонд розвитку спільноти «Насіння гранату», некомерційна організація «Жінки в ім'я розвитку», Громадський центр «Ліутян тун», громадська організація «Хрест вірменського єднання» [31].

Особливу увагу слід приділити благодійним організаціям, що належать до категорії RLOs (Refugee-Led Organizations) – неурядових організацій, які створюються та керуються самими переміщеними особами. Такі організації зосереджуються на наданні підтримки, послуг та допомоги іншим ВПО, мають глибоке розуміння потреб своєї громади та часто виконують роль адвокатів прав переміщених осіб, сприяючи їх інтеграції в суспільство, забезпечуючи доступ до освіти, медицини, юридичної допомоги тощо. Ці організації є важливими через те, що працюють з позиції «зсередини», маючи краще розуміння викликів та потреб ВПО [39].

Наприклад, Індійська гуманітарна організація SRISTI надає соціальну підтримку жителям Індії, які постраждали від повеней і стали ВПО. Організація забезпечує гуманітарну допомогу, включаючи питну воду, їжу та необхідні речі, відновлює сільськогосподарські поля, надає представницькі послуги та організовує надання тимчасового притулку. П. Шпігель, колишній старший чиновник Управління Верховного комісара ООН у справах біженців і професор Університету Джона Гопкінса, зазначає, що такі організації значно краще розуміють громаду, її культуру і мають змогу діяти оперативно під час кризових ситуацій [40].

Аналогічні організації працюють і в інших країнах. Наприклад, в Непалі функціонує Environment and Child Concern Organisation-Nepal, в Пакистані соціальну роботу з ВПО проводить Al-Mustafa Welfare Society та FACES

Pakistan. В Індії Humanitarian Aid International забезпечує найнеобхідніше для 900 сімей, які стали ВПО в штатах Ассам і Біхар [35].

Цікавим прикладом роботи такої організації є Жіноча асоціація ВПО «Злагода», створена жінками з громади ВПО з Абхазії в 1995 році. Спочатку організація проводила дослідження житлових умов, соціальних та медико-психологічних проблем ВПО. Згодом, в рамках різних проектів, вона почала відповідати на виявлені виклики, організовуючи програми психосоціальної реабілітації, медичні огляди для жінок та дітей, постраждалих від конфлікту, переважно в центрах компактного проживання ВПО. Асоціація також активно працює над залученням ВПО до програм з побудови довіри та миру, організовуючи міжнародні табори, де молоді люди з конфліктних зон Південного Кавказу мають змогу навчатися та працювати разом, що допомогло створити мережу молодих лідерів Кавказу. Протягом 20 років організація надає масовану психологічну та медичну допомогу ВПО під час військового конфлікту, координуючи діяльність чотирьох професійних організацій. Вона також співпрацює з Норвезькою радою у справах біженців та Інститутом Брукінгса з питань ВПО [31].

Соціальна робота з ВПО вимагає особливого підходу, оскільки ця категорія осіб часто стикається з додатковими проблемами, такими як інвалідність або насильство. Враховуючи це, соціальна робота благодійних організацій має два основні напрямки: надання соціальних послуг ВПО та соціальна підтримка особливих категорій ВПО. Наприклад, у Колумбії фонд Fundación Ninos de los Andes працює з дітьми та молоддю, надаючи їм можливості для виходу з крайньої бідності та повернення прав. Організація приймає близько 300 дітей у свої інтернати і надає їм всебічну допомогу, включаючи харчування, медичне обслуговування, психосоціальну допомогу та підготовку до життя. Діти отримують шкільну освіту, а старші підлітки можуть здобути університетську освіту завдяки стипендіям фонду [35].

У Грузії Союз педагогів «Просвіта та Всесвіт» активно займається формальною та неформальною освітою ВПО, сприяючи їх соціальній інтеграції

та розвитку соціальних відносин з місцевим населенням. Організація також працює над підвищенням педагогічних компетенцій вчителів та створенням можливостей для громадянських та мирних ініціатив.

Зокрема, підтримка особливих категорій ВПО є важливою складовою роботи благодійних організацій, оскільки ці особи стикаються з додатковими труднощами, зокрема через обмежений доступ до медичних послуг, житла та реабілітаційних програм. Соціальна підтримка таких осіб може включати надання житла, медичної та психологічної допомоги, доступу до засобів пересування, а також спеціальних освітніх програм і програм з працевлаштування. Наприклад, Благодійно-гуманітарний центр «Абхазеті» реалізує програми превенції насильства через неформальну освіту, організовує роботу з соціалізації літніх ВПО і надає допомогу вдома [31].

Згідно з деякими оцінками, сьогодні благодійні організації надають більше офіційної допомоги ВПО, ніж сама система ООН. Це свідчить про зростання політичної ролі таких організацій, які здобули легітимність, сформували міжнародну громадську думку та створили коаліції з урядами, які їх підтримують.

Отже, досвід зарубіжних країн у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб демонструє різноманітні підходи до надання соціальних послуг та підтримки особливих категорій ВПО, зокрема дітей, людей з інвалідністю та жертв насильства. Багато благодійних організацій, таких як Fundación Ninos de los Andes у Колумбії або Союз педагогів «Просвіта та Всесвіт» в Грузії, зосереджуються на інтеграції ВПО в місцеві громади через освіту, соціалізацію та медичну підтримку. Ці організації не лише надають базові послуги, але й створюють умови для подолання бідності та соціальної ізоляції. Загалом, міжнародний досвід підкреслює важливість комплексної допомоги ВПО, включаючи освітні, медичні, психологічні послуги та підтримку в працевлаштуванні, що є важливим для успішної інтеграції та відновлення прав переміщених осіб.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2.1 Визначення основних потреб внутрішньо переміщених осіб

Внутрішньо переміщені особи є категорією населення, яка змушена залишити своє постійне місце проживання в межах країни через збройні конфлікти, природні катастрофи або інші надзвичайні обставини. В умовах збройної агресії проти України питання забезпечення базових потреб ВПО набуло особливої актуальності. Визначення основних потреб цих осіб є необхідним кроком для розробки ефективних державних та громадських програм підтримки.

Сучасні українські науковці активно аналізують труднощі, з якими стикаються особи та родини, змушені покинути свої домівки через військові дії. Основна увага досліджень зосереджена на таких аспектах, як забезпечення житлом, можливості працевлаштування, доступ до фінансових ресурсів, потреба в гуманітарній підтримці, а також проблеми соціального, педагогічного, медичного, правового й психологічного характеру. Крім того, акцентується увага на складнощах інтеграції дітей ВПО в освітнє середовище [41; 42; 43].

У своєму дослідженні Б. Жуков, Н. Артеменко, С. Кравець та О. Зінченко окреслюють вісім ключових потреб ВПО. До них належать: безпека, укриття і тепло, харчування та вода, медична допомога, психічна стабільність, гігієна, доступ до інформації й зв'язку, а також базова інфраструктура [44].

Т. Семигіна, Н. Гусак і С. Трухан наголошують, що переміщення суттєво впливає на соціальну екологію особистості, викликає відчуття ізоляції, посилює ризик насильства й може призводити до психологічної «пастки бідності». Втрата житла, соціальних зв'язків та роботи призводить до посттравматичних

стресових розладів, що ускладнює процес адаптації ВПО в нових умовах [45; 46].

Деякі дослідники також звертають увагу на дискримінацію, яку можуть зазнавати ВПО. Це стосується труднощів із працевлаштуванням, орендою житла, отриманням адміністративних послуг, доступом до медицини та взаємодії з місцевим населенням [47; 48]. У той же час, В. Нікітіна зазначає феномен позитивної дискримінації, коли роботодавці можуть надавати перевагу ВПО через співчуття до їхнього становища [48].

Більшість науковців, зокрема В. Кердивар, В. Христенко, І. Трубавіна, В. Нікітіна та І. Мельник, наголошують на необхідності особливої уваги до вразливих категорій ВПО – дітей, осіб з інвалідністю, людей похилого віку та багатодітних сімей. Саме ці групи найгостріше переживають втрату домівки, стабільності та соціальних зв'язків [49].

На думку І. Трубавіної, внутрішньо переміщене населення можна поділити на дві умовні групи: тих, хто має власні ресурси та не потребує сторонньої допомоги, хоча й переживає психологічні труднощі, та тих, хто повністю залежить від підтримки державних, міжнародних чи громадських організацій через відсутність життєвих ресурсів [50].

Незважаючи на глибоке вивчення багатьох аспектів ситуації ВПО, в наукових дослідженнях досі недостатньо розкрито специфіку їх потреб.

Станом на 2025 рік, внутрішньо переміщені особи (ВПО) в Україні стикаються з низкою критичних потреб, які змінюються залежно від регіону, тривалості переміщення та соціально-економічного становища. Нижче наведено узагальнені статистичні дані щодо основних потреб ВПО.

За даними дослідження Gradus Research потреби ВПО є наступними (Додаток В) [51]. Для 65% опитаних внутрішньо переміщених осіб першочерговою потребою залишаються грошові кошти. Крім того, 40% зазначили необхідність у працевлаштуванні, а 29% – у наявності безпечного житла. Лише 55% ВПО мають роботу, що значно менше порівняно з іншими групами населення. До того ж, 82% переселенців повідомили про зменшення

своїх доходів унаслідок війни – це найвищий показник серед усіх категорій. Лише 23% внутрішньо переміщених осіб почуваються у безпеці на новому місці проживання. Водночас, 85% зазначають доброзичливе ставлення з боку місцевих жителів. Більшість ВПО отримують допомогу у вигляді продуктів харчування (77%), фінансової підтримки (50%) та засобів гігієни (27%). При цьому споживчий кошик переселенців залишається практично незмінним. Дослідження проводилося у період з 23 по 26 вересня 2022 року. У ньому взяли участь 2000 осіб зі статусом внутрішньо переміщеної особи. Опитування проходило шляхом анкетування в мобільному додатку [51].

За результатами опитування, проведеного Міжнародною організацією з міграції, пріоритетною потребою для ВПО в Україні залишається фінансова підтримка. Якщо на початку повномасштабної війни про необхідність у грошах заявляли 49% переселенців, то під час останнього опитування цей показник зріс до двох третин респондентів. Більше 70% опитаних зазначили, що отримані кошти витратили б на придбання продуктів харчування та медикаментів. Житло продовжує залишатися однією з ключових проблем. Згідно з даними дослідження, 9% усіх опитаних, включно з тими, хто не переміщувався, повідомили про руйнування чи пошкодження своїх домівок. Серед переселенців ця цифра становить 27%. Крім того, кожен десятий зазначив потребу в будівельних матеріалах для відновлення житла. На тлі загострення гуманітарної ситуації дедалі більше переселенців (44%) замислюються про подальший переїзд, що більш ніж удвічі перевищує показник середини березня (18%). Попри складну ситуацію, понад 2,7 мільйона українців вже повернулися до своїх домівок, з яких 93% у межах своєї або сусідньої області [52].

МОМ здійснювала дослідження в кілька раундів – 1-й (друга половина березня), 2-й (початок квітня) та 3-й (друга половина квітня) 2022 року. Було виявлено, що за цей час потреби ВПО не тільки збереглися, а й посилюлися за окремими напрямками. У жінок виявлено вищий рівень потреб за всіма категоріями, ніж у чоловіків [53] (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Потреби ВПО згідно дослідження МОМ (гендерний аспект)

Потреби	Чоловіки	Жінки
Гроші	53%	75%
Одяг, взуття, непродовольчі товари	22%	30%
Ліки та медичні послуги	20%	30%
Транспорт	18%	22%
Інформація чи засоби зв'язку	19%	16%
Їжа	11%	22%
Житло	13%	15%
Засоби гігієни	8%	19%

Підсумовуючи, доцільно узагальнити основні потреби внутрішньо переміщених осіб (Додаток А).

1. Житлова потреба є однією з ключових для внутрішньо переміщених осіб, адже саме житло є основою безпеки, стабільності та почуття захищеності. В умовах вимушеного переміщення люди часто втрачають не лише фізичний дах над головою, а й звичний спосіб життя, що суттєво впливає на їх психологічний стан. Забезпечення безпечним і стабільним житлом, яке відповідає базовим санітарним та побутовим стандартам, є необхідною умовою для початку процесу адаптації та повернення до нормального життя. Як зазначає Р. Жиленко [43], відсутність такого житла може призводити до подальшої маргіналізації, погіршення психоемоційного стану та соціального відчуження переселенців. Тому саме питання забезпечення житлом повинно бути пріоритетним у державній та гуманітарній політиці щодо ВПО.

2. Фінансова потреба внутрішньо переміщених осіб є визначальною для забезпечення їхньої самостійності, гідного існування та поступової інтеграції в нове соціальне середовище. Доступ до стабільного доходу, можливість отримання матеріальної допомоги чи компенсацій, а також працевлаштування

або реалізація підприємницької діяльності формують основу економічної безпеки переселенців. Як зазначають Т. Алексеєнко [42] та В. Нікітіна [48], саме фінансова стабільність дозволяє ВПО забезпечити інші життєво важливі потреби – житло, харчування, медичне обслуговування, освіту для дітей тощо. У ситуаціях, коли переселенці не мають змоги працевлаштуватися або отримати допомогу, зростає ризик потрапляння в ситуацію бідності, соціального виключення та психологічного виснаження. Тому підтримка економічної активності ВПО, надання їм доступу до ринку праці та фінансових ресурсів має стати пріоритетом соціальної політики на національному та місцевому рівнях.

3. Психологічна підтримка є надзвичайно важливою складовою допомоги внутрішньо переміщеним особам, оскільки війна та вимушене переселення супроводжуються глибокими емоційними потрясіннями. Втрата дому, роботи, соціальних зв'язків, пережиті травматичні події, а також тривожність щодо майбутнього призводять до високого рівня стресу, депресивних станів і навіть посттравматичних стресових розладів. Як зазначають Т. Семигіна, Н. Гусак і С. Трухан [45], внутрішнє переміщення порушує звичну соціальну екологію людини, спричиняючи емоційну нестабільність, почуття ізоляції та безнадії. Ю. Песоцька [46] також підкреслює необхідність надання своєчасної психологічної допомоги та психосоціальної реабілітації, яка сприяє емоційному відновленню, адаптації та зміцненню психічного здоров'я. Саме завдяки психологічній підтримці ВПО отримують шанс подолати наслідки пережитого, повернути контроль над своїм життям і поступово інтегруватися в нові соціальні умови.

4. Соціальна потреба внутрішньо переміщених осіб пов'язана з необхідністю адаптації до нового соціального середовища. Важливим завданням є інтеграція переселенців у приймаючі громади, що включає налагодження нових соціальних зв'язків, участь у громадському житті, взаємодію з місцевим населенням і подолання почуття самотності та соціальної ізоляції. Як зазначає В. Кердивар [49], особливої уваги потребують вразливі категорії ВПО, для яких встановлення нових контактів може стати ключем до відновлення соціального функціонування і психологічного комфорту. Активна

участь у волонтерських ініціативах, громадських заходах та локальних проектах сприяє створенню відчуття приналежності до спільноти та покращенню якості життя.

5. Освітня потреба є надзвичайно важливою як для дітей, так і для дорослих внутрішньо переміщених осіб. В умовах зміни місця проживання забезпечення безперервності освітнього процесу є критично важливим чинником стабілізації життя та розвитку особистості. За словами В. Лютого [41], доступ до якісної освіти має включати не лише фізичне потрапляння до навчального закладу, а й адаптацію до нових умов, забезпечення необхідними навчальними матеріалами, технічними засобами та методичними ресурсами. Важливо також надавати психолого-педагогічну підтримку дітям-переселенцям, аби вони змогли безболісно включитися в нове освітнє середовище.

6. Медична допомога є ще однією ключовою потребою ВПО, адже доступ до якісних медичних послуг значною мірою впливає на загальне благополуччя переселенців. За даними Б. Жукова [44], внутрішньо переміщені особи потребують як базової медичної допомоги (лікування хронічних захворювань, профілактика), так і спеціалізованої, включно з ургентними втручаннями та психіатричною допомогою. Особливо складною є ситуація для людей з інвалідністю, похилого віку, дітей та осіб з серйозними захворюваннями, які через зміну місця проживання можуть втратити безперервність лікування. Задоволення цієї потреби передбачає доступ до медичних закладів, ліків, реабілітаційних послуг та медичного страхування.

7. Потреба в юридичному супроводі є однією з ключових для внутрішньо переміщених осіб, адже ситуація вимушеного переселення часто супроводжується втратою документів, зміною правового статусу та необхідністю оформлення численних довідок і звернень. Як зазначає К. Вербицька [47], ВПО часто не володіють достатнім рівнем правової обізнаності, що ускладнює доступ до соціальних гарантій і державної підтримки. Забезпечення безоплатної правової допомоги, консультацій із

фахівцями та спрощення процедур оформлення документів є важливими кроками до захисту прав переселенців та забезпечення їхнього рівного становища в приймаючому суспільстві.

8. Потреба в гігієні та санітарії особливо актуальна на початкових етапах переміщення, коли люди часто перебувають у тимчасових притулках або облаштованих наспіх умовах. Відсутність доступу до чистої води, засобів особистої гігієни, пральних приміщень і належних санітарних умов може призвести до поширення інфекційних захворювань та погіршення загального стану здоров'я. Б. Жуков [44] підкреслює, що створення гідних умов для проживання, включно з належною гігієнічною інфраструктурою, є основою збереження фізичного і психічного здоров'я переселенців.

9. Інформаційна потреба ВПО полягає у своєчасному та повному доступі до важливої інформації щодо правового статусу, можливостей отримання допомоги, змін у державних програмах, працевлаштування, медичних та соціальних послуг. За словами Б. Жукова [44], нестача або відсутність перевіреної інформації часто стає причиною дезорієнтації, невпевненості й ускладнює адаптацію переселенців у новому середовищі. Розвиток інформаційної інфраструктури, доступ до онлайн-ресурсів, гарячих ліній, консультаційних центрів та багатомовних інформаційних матеріалів є необхідним для підтримки правової і соціальної інтеграції ВПО.

10. Потреба в безпеці охоплює як фізичний, так і соціальний аспекти життя внутрішньо переміщених осіб. Фізична безпека передбачає захист від воєнних дій, насильства, дискримінації чи інших загроз, які можуть виникати у місцях тимчасового проживання. Соціальна безпека, у свою чергу, стосується стабільності умов життя, передбачуваності та відчуття контролю над власним майбутнім. Як зазначає І. Трубавіна [50], відсутність базового почуття безпеки часто породжує тривожність, недовіру до соціуму та перешкоджає повноцінній інтеграції ВПО у громади. Тому створення умов для безпечного середовища є одним із фундаментальних завдань держави та гуманітарних організацій.

Загалом, варто зазначити, що всі ці потреби є взаємопов'язаними та такими, що впливають одна на одну. Їх комплексне задоволення є необхідною умовою повноцінної інтеграції ВПО у нове соціальне середовище та забезпечення їх гідного рівня життя.

2.2 Напрями підтримки адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов

У контексті вимушеного переселення внутрішньо переміщених осіб важливим є не тільки задоволення їхніх базових потреб, але й надання комплексної підтримки для адаптації до нових умов. Напрями підтримки охоплюють різноманітні аспекти життя, що допомагають ВПО відновити свою життєздатність та інтеграцію в нову соціальну, економічну та культурну реальність. Від житлової та фінансової підтримки до медичних, юридичних, психологічних та інформаційних послуг – кожен напрямок має на меті створення умов для покращення якості життя переселенців і забезпечення їхніх прав і свобод. Створення ефективної системи підтримки вимагає не лише реагування на негайні потреби, але й планомірного розвитку інфраструктури, що дозволяє ВПО не лише вижити, а й знову стати повноцінними членами суспільства.

Відповідно до визначених вище потреб варто розкрити напрямки підтримки ВПО, які також систематизовано у Додатку Б.

1. Житлова потреба. Напрями підтримки для задоволення житлової потреби ВПО включають забезпечення доступом до тимчасового та постійного житла, яке відповідає базовим санітарним та побутовим стандартам. Державні та міжнародні організації повинні сприяти у наданні субсидій на оренду, а також у швидкому оформленні прав на тимчасове житло для переселенців. Важливим є також створення програм з довгострокового житлового забезпечення, яке дозволить ВПО відновити своє житло або знайти нове місце проживання. У цих ініціативах необхідно враховувати соціальну уразливість

груп, таких як сім'ї з дітьми, люди з інвалідністю, літні люди, та сприяти їх інтеграції в нові громади.

2. Фінансова потреба. Для підтримки фінансової стабільності ВПО необхідно розробити програми з працевлаштування, включаючи допомогу в пошуку роботи, а також надання безповоротних субсидій чи компенсацій за період вимушеного переселення. Важливим напрямом є розвиток програм малих грантів для започаткування підприємницької діяльності, що дозволяє переселенцям стати фінансово незалежними. Крім того, державні органи та гуманітарні організації мають забезпечити доступ до інформації щодо фінансових послуг, таких як відкриття банківських рахунків або оформлення пенсійних і соціальних виплат, щоб переселенці мали змогу стабільно забезпечувати свої базові потреби.

3. Психологічна потреба. Підтримка психологічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб має включати надання професійної психологічної допомоги для подолання наслідків травм, стресу та депресій. Важливим напрямком є створення програм психосоціальної реабілітації, які допоможуть ВПО адаптуватися до нових умов життя, подолати соціальну ізоляцію і відновити емоційну рівновагу. Це включає надання психотерапевтичної допомоги, групові консультації, кризову підтримку, а також активне залучення переселенців до соціальних ініціатив, що сприяють їхній емоційній інтеграції.

4. Соціальна потреба. Щоб задовольнити соціальну потребу ВПО, важливими напрямками є інтеграція переселенців у нові громади та сприяння розвитку соціальних зв'язків через організацію зустрічей, волонтерські ініціативи та підтримку місцевих мереж підтримки. Це також включає сприяння подоланню соціальної ізоляції, допомогу в налагодженні контактів з іншими переселенцями та місцевими жителями, що сприяє створенню почуття спільноти. Крім того, надання інформації щодо можливостей участі у громадських ініціативах чи створення тимчасових центрів підтримки допоможе забезпечити соціальну інтеграцію ВПО.

5. Освітня потреба. Підтримка освіти для ВПО передбачає створення умов для безперешкодного доступу дітей та дорослих до навчання. Включає в себе забезпечення можливості для дітей адаптуватися до нової освітньої системи, організацію додаткових курсів для дорослих (як то мовні курси, професійне навчання) та надання технічних і методичних засобів для полегшення процесу навчання. Також важливим напрямом є створення інклюзивних освітніх програм для дітей з інвалідністю, щоб кожна особа могла отримати рівні можливості для навчання, розвитку та подальшої професійної діяльності.

6. Медична потреба. Для задоволення медичних потреб ВПО важливими напрямками підтримки є забезпечення доступу до якісних медичних послуг, що включають профілактичні огляди, ургентну допомогу, а також спеціалізоване лікування для людей з хронічними захворюваннями або особливими медичними потребами. Потрібно створити мобільні медичні бригади для надання швидкої допомоги в віддалених районах або в тимчасових притулках. Важливим є також забезпечення доступу до ліків, зокрема тих, які необхідні для тривалого лікування, і організація безкоштовних аптечних пунктів для найбільш уразливих категорій ВПО.

7. Юридична потреба. Юридичний супровід є важливим для захисту прав ВПО. Напрямами підтримки є надання доступу до безоплатної правової допомоги, що включає консультування з питань оформлення документів, реєстрації, а також правовий захист у випадку порушення прав переселенців. Сприяння в оформленні статусу ВПО та отриманні компенсацій, а також допомога у вирішенні питань з правом власності та соціальними виплатами є критичними для забезпечення юридичних прав і стабільності переселенців.

8. Гігієнічна та санітарна потреба. У початковий період після переміщення або у випадку перебування в тимчасових притулках важливо забезпечити доступ до основних засобів гігієни та санітарії. Напрями підтримки включають надання гігієнічних наборів (мило, шампунь, зубні пастки, засоби для дезінфекції), створення комфортних санітарних умов у місцях проживання та постійну підтримку чистоти в тимчасових таборах і притулках. Це допоможе

забезпечити не лише фізичне здоров'я, а й емоційний комфорт переселенців, оскільки належні санітарні умови є важливою складовою загального благополуччя.

9. Інформаційна потреба. Інформаційна підтримка є важливою для ВПО, оскільки допомагає їм орієнтуватися в нових умовах. Напрями підтримки включають надання актуальної інформації про права переселенців, доступні соціальні програми, можливості отримання допомоги, а також зміни в законодавстві, що можуть вплинути на їхнє становище. Важливою частиною є створення інформаційних центрів, мобільних додатків або гарячих ліній, де переселенці можуть швидко отримувати необхідні консультації, а також доступ до онлайн-платформ для реєстрації та отримання соціальних послуг.

10. Потреба в безпеці. Забезпечення фізичної та соціальної безпеки є критично важливим для ВПО. Напрямами підтримки є створення безпечних умов для життя переселенців, включаючи захист від насильства, воєнних загроз і забезпечення стабільності житлових умов. Окрім цього, необхідно організувати систему охорони тимчасових притулків, а також створити спеціальні програми для захисту дітей, жінок та інших уразливих груп від насильства. Важливо також, щоб переселенці почували себе впевнено та стабільно в новому середовищі, що включає надання інформації про безпечні маршрути, сховища та інші ресурси для забезпечення їхнього фізичного захисту.

Узагальнюючи, можна сказати, що напрями підтримки внутрішньо переміщених осіб є основою для їхньої адаптації та інтеграції в нових умовах. Враховуючи широкий спектр потреб, важливо не лише надавати негайну допомогу, але й створювати довгострокові програми для забезпечення стабільності та розвитку. Підтримка у таких сферах, як житло, фінанси, психологічна допомога, соціальна інтеграція, освіта, медичні послуги, юридичний супровід, гігієна, інформація та безпека, є невід'ємними складовими процесу відновлення і стабільності переселенців. Комплексний підхід до вирішення цих потреб сприятиме тому, що ВПО зможуть не лише

відновити своє становище, а й стати повноцінними членами суспільства, яке сприятиме їхньому розвитку та соціальній згуртованості.

2.3 Форми та методи державної підтримки внутрішньо переміщених осіб

Як зазначають І. Літяга, С. Коляденко, О. Ілліна, підтримка внутрішньо переміщених осіб повинна бути всебічною та охоплювати різні аспекти життя. Саме тому соціальним працівникам необхідно застосовувати комплексний підхід у своїй діяльності. Зокрема, варто використовувати педагогічні методи, що включають організацію та стимулювання активної участі переселенців у соціальному житті, розвиток їхньої свідомості, сприяння процесу самовиховання та адаптації до нових умов. Також доцільним є використання соціологічних методів, таких як спостереження, анкетування, аналіз документів, біографічний метод і метод експертної оцінки. Вони дозволяють краще зрозуміти потреби та умови життя внутрішньо переміщених осіб. Окрему роль відіграють психологічні методи, що охоплюють психодіагностику, психокорекцію, психотерапевтичні втручання, а також індивідуальне психологічне консультування. Ці заходи спрямовані на стабілізацію емоційного стану осіб і допомогу в подоланні стресу, пов'язаного з переміщенням та адаптацією [54, с. 56].

Найбільш ефективними формами роботи практичного психолога у процесі підтримки внутрішньо переміщених осіб є індивідуальні та групові форми. До індивідуальних форм належать індивідуальна психотерапія та психологічне консультування, які дають змогу глибше опрацювати особисті переживання, тривоги та емоційні труднощі клієнта, надаючи підтримку відповідно до його конкретних потреб. Серед групових форм найбільш результативними є тренінги та групова психотерапія. Вони сприяють формуванню навичок взаємодії, емоційної підтримки в колективі, розвитку

комунікативних умінь та подоланню почуття ізольованості, що часто виникає в осіб, які пережили вимушене переміщення [55, с. 24].

Спостереження – це метод, що дозволяє соціальному працівникові або психологу безпосередньо вивчати поведінку внутрішньо переміщеної особи в природних умовах. Через уважне спостереження можна виявити ознаки тривожності, замкнутості, агресивності чи навпаки – відкритості до взаємодії, що є важливим для подальшого підбору форм підтримки.

Анкетування – ефективний метод збору інформації про переживання, потреби та очікування переселенців за допомогою структурованих опитувальників. Воно дає змогу охопити велику кількість респондентів та отримати кількісні й якісні дані, які можуть бути основою для планування соціальної чи психологічної роботи.

Аналіз документів дозволяє фахівцю отримати уявлення про попередній життєвий досвід, соціальний статус, історію переміщення та рівень підтримки, яку особа вже отримувала. Це можуть бути як офіційні документи (довідки, заяви), так і матеріали з попередніх консультацій чи звітів.

Біографічний метод полягає у вивченні життєвої історії внутрішньо переміщеної особи через розповідь самої людини. Такий підхід допомагає не лише краще зрозуміти життєвий шлях та переломні моменти в досвіді клієнта, а й сприяє його саморефлексії та терапевтичному переосмисленню подій.

Метод експертної оцінки передбачає залучення досвідчених фахівців для аналізу ситуації конкретної особи або групи переселенців з метою визначення рівня ризиків, потреб або ефективності втручання. Це дозволяє отримати об'єктивну думку та підвищити якість прийнятих рішень у процесі надання допомоги [56].

Індивідуальна психотерапія є однією з найефективніших форм психологічної допомоги для внутрішньо переміщених осіб, які пережили втрату дому, звичного середовища, соціальних зв'язків і часто – травматичні події. Вона дозволяє створити безпечний простір, де людина може відкрито говорити про свої почуття, страхи, тривоги, сумніви та біль. Особистий контакт з

фахівцем сприяє формуванню довіри, що є ключовим у процесі психотерапевтичної роботи.

Процес індивідуальної терапії допомагає людині усвідомити й опрацювати травматичний досвід, зменшити рівень емоційного напруження, тривожності та депресивних станів. Особлива увага приділяється стабілізації психоемоційного стану, зміцненню внутрішніх ресурсів клієнта та формуванню адаптаційних механізмів до нових життєвих умов. За допомогою психотерапевтичних технік клієнт вчиться краще розуміти себе, знаходити вихід із кризових ситуацій та поступово відновлювати відчуття контролю над власним життям.

Крім того, індивідуальна психотерапія дозволяє врахувати унікальні особливості кожного клієнта – його життєвий досвід, характер, цінності, культуру та рівень психологічної готовності до змін. Це робить допомогу максимально персоналізованою та ефективною. У роботі з внутрішньо переміщеними особами особливо важливою є емоційна підтримка, співпереживання, а також фокус на майбутнє – поступове відновлення життєвих планів і надії [57].

Психологічне консультування є важливою формою підтримки внутрішньо переміщених осіб, яка спрямована на надання короткотривалої, але ефективної допомоги в подоланні емоційних труднощів, стресових станів і кризових ситуацій. Така форма роботи дозволяє людині отримати фахову підтримку у моменті, коли вона потребує розуміння, переосмислення власних переживань та пошуку шляхів до адаптації в нових умовах.

У процесі консультування психолог допомагає клієнту краще усвідомити свої емоції, визначити внутрішні ресурси для подолання труднощів, а також налагодити ефективну комунікацію з оточенням. Це особливо актуально для переселенців, які часто стикаються з почуттям втрати, ізоляції, безпорадності або тривоги за майбутнє. Підтримка фахівця допомагає зменшити психоемоційне напруження та повернути впевненість у собі.

Психологічне консультування може відбуватися як в індивідуальному, так і в сімейному або парному форматі. Його гнучкість дозволяє адаптувати підхід до конкретної життєвої ситуації людини. Це особливо корисно для внутрішньо переміщених осіб, які переживають різні види втрат – житла, роботи, соціальних зв'язків – і мають потребу у відновленні внутрішнього балансу та визначенні нових життєвих орієнтирів [58].

Тренінги є ефективною груповою формою психологічної підтримки, яка спрямована на розвиток соціальних, емоційних та комунікативних навичок у внутрішньо переміщених осіб. Вони поєднують елементи навчання та психотерапевтичного впливу, створюючи безпечний простір для обміну досвідом, емоційного розвантаження та взаємної підтримки серед учасників.

Однією з основних переваг тренінгів є можливість активної участі кожного, що сприяє підвищенню самооцінки, розумінню власних емоцій, зниженню рівня тривожності та розвитку конструктивного мислення. Учасники тренінгів вчаться долати наслідки психотравм, спричинених війною, вимушеним переселенням та втратою соціальних зв'язків. Завдяки спеціально підібраним вправам і методикам, тренінги сприяють формуванню навичок саморегуляції, подолання стресу та налагодження нових соціальних контактів.

Тематика таких заходів може бути різноманітною: від розвитку навичок спілкування, самопрезентації та управління емоціями до тренінгів особистісного зростання, мотивації чи адаптації до нових умов життя. Важливою частиною є також інтерактивність – обговорення, ігрові методики, рольові ігри, що робить процес живим і максимально залученим [59].

Групова психотерапія є однією з дієвих форм психологічної допомоги, що дозволяє внутрішньо переміщеним особам не лише працювати над власними емоційними травмами, а й отримувати підтримку від людей з подібним досвідом. Учасники групи об'єднуються навколо спільної мети – покращити своє психоемоційне самопочуття, знайти вихід із кризи та відновити внутрішній ресурс. Однією з ключових переваг групової терапії є створення безпечного простору для відкритого спілкування. В атмосфері довіри та взаєморозуміння

кожен учасник може поділитися переживаннями, тривогами, болем втрати чи страхом за майбутнє. Усвідомлення того, що ти не сам у своїй біді, зменшує почуття ізоляції та сприяє емоційному полегшенню. Процеси ідентифікації, емпатії та взаємопідтримки в групі дозволяють її учасникам глибше зрозуміти власні проблеми та знайти нові способи їх вирішення. Під керівництвом досвідченого психолога-групотерапевта учасники навчаються виражати емоції, встановлювати межі, покращувати навички міжособистісної взаємодії. Це сприяє підвищенню самооцінки та здатності адаптуватися до нових життєвих умов. Групова психотерапія може мати різні напрямки – від роботи з травмою до особистісного зростання та стабілізації психоемоційного стану. Найбільший ефект вона має тоді, коли внутрішньо переміщені особи переживають етапи втрати, дезорієнтації або соціальної дезадаптації [60].

Отже, форми та методи підтримки внутрішньо переміщених осіб мають бути різноманітними, комплексними та адаптованими до індивідуальних потреб кожної людини. Поєднання соціальних, психологічних, педагогічних і аналітичних підходів дозволяє ефективно реагувати на виклики, з якими стикаються ВПО, сприяти їхній адаптації, емоційному відновленню та інтеграції в нове соціальне середовище. Особливу ефективність демонструють такі форми роботи, як індивідуальна психотерапія, психологічне консультування, тренінги та групова терапія, оскільки вони забезпечують як особистісну підтримку, так і розвиток навичок взаємодії та саморегуляції.

ВИСНОВКИ

Отже, узагальнюючи результати аналізу понятійно-термінологічного апарату щодо визначення статусу внутрішньо переміщених осіб, можна дійти висновку, що на сьогодні в науковій літературі, законодавстві України та міжнародно-правових документах існує певна різноманітність підходів до трактування цього явища. Незважаючи на певні варіації у формулюваннях, усі автори одностайно визнають ключовими ознаками ВПО такі ознаки: вимушене залишення місця постійного проживання в межах країни через обставини, які створюють реальну загрозу для життя, здоров'я чи безпеки особи (збройні конфлікти, бойові дії, окупація, масові порушення прав людини, техногенні та природні катастрофи); неперетинання міжнародно визнаного державного кордону; необхідність у наданні державою соціального, правового, матеріального та гуманітарного захисту таким категоріям осіб. Законодавче визначення України, викладене у Законі «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», є основою для регулювання їх правового статусу та соціального забезпечення, а міжнародні принципи та рекомендації доповнюють його гуманітарним аспектом. Таким чином, внутрішньо переміщена особа – це не просто людина, яка змінила місце проживання, а насамперед особа, права та свободи якої потребують особливого захисту в умовах надзвичайної ситуації чи воєнного стану всередині країни.

Нормативно-правові засади підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні формуються на основі міжнародних стандартів, національного законодавства та підзаконних актів, що комплексно регулюють права, гарантії та механізми соціальної, медичної, житлової, освітньої й економічної підтримки ВПО. Основним документом, що визначає правовий статус і права цієї категорії населення, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», доповнений низкою постанов Кабінету Міністрів України та положеннями інших законів, які деталізують порядок надання допомоги та соціального захисту. Водночас важливу роль відіграє міжнародне

співробітництво та участь міжнародних гуманітарних організацій, які надають значну підтримку як у вигляді гуманітарної допомоги, так і у розробці нормативно-правових рішень, що відповідають світовим стандартам. Соціальні програми для ВПО охоплюють широкий спектр послуг – від тимчасового житла, медичного обслуговування, щомісячної адресної допомоги до освітніх можливостей і сприяння працевлаштуванню.

Аналіз зарубіжного досвіду у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб засвідчує, що системи соціальної допомоги в різних країнах та діяльність міжнародних організацій базуються на комплексному, багаторівневому підході до вирішення проблем переміщених осіб, поєднуючи фінансову, гуманітарну, психосоціальну допомогу, освітні програми, відновлення інфраструктури та інтеграційні заходи. Водночас значну роль відіграє координація зусиль між державними установами, міжнародними та неурядовими благодійними організаціями, що дозволяє забезпечувати оперативне реагування на кризові ситуації та довгострокову підтримку. Досвід таких організацій, як Caritas Internationalis, Єзуїтська служба у справах біженців, GlobalGiving, Maram Foundation та інших, свідчить про важливість постійного моніторингу потреб ВПО, створення гнучких програм допомоги та активного залучення соціальних працівників до процесів управління та реалізації соціальних ініціатив. Показовим є і те, що в міжнародній практиці соціальні працівники виконують як координаційні, так і консультативні функції, проте їхня участь у керівних структурах залишається недостатньою, що створює потенціал для розвитку і вдосконалення кадрової політики у цій сфері.

Аналіз наукових джерел, соціологічних досліджень і практичних напрацювань свідчить, що внутрішньо переміщені особи в Україні стикаються з комплексом потреб, які охоплюють не лише базові матеріальні ресурси, а й психологічні, соціальні та правові аспекти життя. Насамперед до таких потреб належать забезпечення безпечним та доступним житлом, фінансовою допомогою, працевлаштуванням і медичними послугами. Особливої актуальності в умовах тривалих воєнних дій набувають питання психічного

здоров'я, доступу до освітніх і соціальних послуг, а також підтримки в інтеграції в нове середовище. Результати опитувань свідчать про високий рівень соціальної напруги серед ВПО, посилення почуття ізоляції, тривоги, невизначеності та зниження рівня безпеки, що потребує активної участі держави, громадського сектору та міжнародних організацій у формуванні системної підтримки переселенців.

Напрями підтримки внутрішньо переміщених осіб у контексті їх адаптації до нових умов проживання є багатогранною системою, що охоплює як базові потреби, так і умови для особистісного, професійного та соціального розвитку. Житлова, фінансова, психологічна, соціальна, освітня, медична, юридична, гігієнічна, інформаційна потреби, а також забезпечення безпеки є взаємопов'язаними сферами, без ефективного задоволення яких неможливо досягти повноцінної інтеграції ВПО у приймаючі громади. Важливо, щоб програми підтримки не обмежувалися короткостроковими заходами, а формували сталі механізми, які дозволяють не лише покращити якість життя переселенців, а й забезпечити їм можливість активно брати участь у житті нової спільноти, долати психологічні та соціальні бар'єри, реалізовувати особистий потенціал. Комплексний підхід до організації допомоги дає змогу не лише стабілізувати становище ВПО у кризовий період, а й створити передумови для їх соціальної інтеграції, економічної самостійності та безпечного існування в новому середовищі.

Форми та методи державної підтримки внутрішньо переміщених осіб повинні бути всебічними, комплексними і гнучкими, враховувати різноманітність індивідуальних потреб та життєвих обставин кожної людини. Соціальні, педагогічні, психологічні та аналітичні підходи взаємодоповнюють один одного, забезпечуючи не лише задоволення базових потреб ВПО, але й сприяючи їхній ефективній адаптації, емоційному відновленню та інтеграції у нове соціальне середовище. Застосування різноманітних методів – від спостереження і анкетування до індивідуальної психотерапії, психологічного консультування, тренінгів і групової психотерапії – дозволяє не лише

діагностувати потреби та проблеми переселенців, а й надавати їм цілеспрямовану допомогу, що враховує психологічний стан, соціальний статус і життєвий досвід. Особливо важливою є емоційна підтримка та формування навичок саморегуляції і комунікації, що допомагає знизити рівень тривожності, подолати почуття ізоляції та втрати, а також створити умови для поступового відновлення внутрішнього ресурсу і побудови нових життєвих перспектив. Таким чином, державна підтримка ВПО, яка базується на комплексному застосуванні різних форм і методів, є ключовим чинником, що сприяє стабілізації їхнього психологічного стану та підвищенню якості життя в умовах вимушеного переміщення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014. № 1706-VII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
2. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>
3. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2019. 20 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/e98703e0-0be7-44e8-9f91-4d0b931ae7c8>
4. Менджул М. В., Паніна Ю. С. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*, 2016. № 4. С. 293–297. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/11126>
5. Наливайко Л. Р., Орешкова А. Ф. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. *Право і суспільство*, 2018. № 1. С. 34–39. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pis_2018_1_9
6. Ісаєва Н. С. Теоретико-правова характеристика визначення поняття «внутрішньо переміщені особи». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2018. № 4. С. 70–75. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvdduvs_2018_4_14
7. Warren R. The Good Community – What would ditbe? *Journal of the Community Development Society*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15575330.1970.10877416>

8. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Грані. Політологія*, 2015. № 8(124). С. 6–11. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Grani_2015_8_3

9. Кобець М. П. Щодо визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» в законодавстві України. *Порівняльно-аналітичне право*, 2016. № 1. С. 199–202. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/516430>

10. Блюк Н. В. Термінологія та понятійна характеристика внутрішньо переміщених осіб. *Право і суспільство. Серія: Адміністративне право і адміністративний процес, інформаційне право*, 2022. № 3. С. 142–147. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/99858492-2e28-4d44-8f98-6c1b61868fe9>

11. Чихірьов В. Л. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб. *Конституційно-правові академічні студії*, 2017. № 2. С. 26–32. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=kpac_2017_2_5

12. Делія Ю. В. Правова характеристика визначення поняття «внутрішньо переміщена особа». *Правовий часопис Донбасу. Серія: Теорія та історія держави і права. Конституційне та міжнародне право*, 2020. № 2(71). С. 10–18. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pppd_2020_2_3

13. Кульчицький Т. Р. Поняття та ознаки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Загальне адміністративне право. Адміністративне право і процес*, 2017. № 1(19). С. 51–57. URL: <https://applaw.net/index.php/journal/article/download/69/50>

14. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах. Київ, 2016. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-91693812/91693812>

15. Кхасраві О. З. Співвідношення понять «мігрант», «біженець», «переселенець», «внутрішньо переміщена особа». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 2016. № 16. С. 77–80. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_jur_2016_20_21

16. Логвинова М. О. Внутрішньо переміщена особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки*, 2019. № 11. С. 44–50. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ksuhsgs_2019_11_8

17. Шевирталов В. С. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 2024. № 2. С. 73–78. URL: <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.2.10>

18. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова КМУ від 01.10.2014. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>

19. Наливайко Л. Р., Коршун А. А. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб: теорія та практика: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2023. 192 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10814>

20. Наливайко І. Роль держави у забезпеченні соціальних стандартів та гарантій: теоретико-правові аспекти та світовий досвід. *Науковий вісник*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2023. № 2. С. 151–155. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/12079>

21. Проценко Т. О. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Наука і правоохорона*, 2016. № 4(34). С. 37–44. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nip_2016_4_8

22. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова КМУ від 20.03.2022. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

23. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012. № 5067-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 24. Ст. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

24. Басова І. Внутрішньо переміщені особи в документах ООН. *Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*, 2017. С. 448–451. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/03_11_2017/pdf/139.pdf

25. Солодько А., Доронюк Т. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб: першочергові завдання для України. Київ: Центр дослідження суспільства. 11 с. URL: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/045/original/CSR_IDP.pdf

26. Селіхов Д. А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2024. № 1(84). С. 103–108. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/311408>

27. Кравченко М. В. Пріоритетні напрями забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління»*, 2016.

№ 3(82). С. 83–90. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vnaddy_2016_3_14

28. Наливайко Л., Мінакова Є. Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування з питань інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації влади. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2022. № 1. С. 130–136. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10109>

29. Міністерство соціальної політики України: Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>

30. Displaced persons. URL: <https://www.ifsw.org/displaced-persons/>

31. Єфремова Н. Зарубіжний досвід соціальної роботи благодійних організацій з внутрішньо переміщеними особами. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*, 2024. № 1(12). С. 110–126. URL: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/320241

32. Zakari M. External Interventions and the Rehabilitations of Internally Displaced Persons in Adamawa State: the role of International Non-Governmental Organizations. *Direct Research Journal of Social Science and Educational Studies*, 2019. № 6. P. 44–52. URL: <https://surl.li/nqvkbv>

33. Caritas Internationalis. URL: <https://www.caritas.org/>

34. Jesuit Refugee Service. URL: <https://jrs.net/en/about-us/>

35. GlobalGiving. URL: <https://www.globalgiving.org/aboutus/>

36. Maram. URL: <https://maramfoundation.org/ourstory/>

37. Claiborne N. Presence of social workers in nongovernment organizations. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15124961/>

38. Lewis D. The management of non-gogovernmental development organizations. URL:

https://www.researchgate.net/publication/235938413_The_Management_of_Non-Governmental_Development_Organizations

39. Holloway K. Displaced and disregarded: understanding the experiences of people in displacement. URL: <https://odi.org/en/insights/understanding-experiences-displacement/>

40. Gharib M. Local Aid Groups Are Key To Disaster Relief. So Why Are They Overlooked? URL: <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2017/09/08/549246565/south-asias-flood-reveals-frustrating-dynamic-between-aid-groups>

41. Лютий В. П. Вплив програм соціальної допомоги на життєдіяльність сімей внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*, 2017. № 3. С. 26–37. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VAPSV_2017_3_5

42. Алексєєнко Т. Ф., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю., Бибик Д. Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки: монографія / За ред. Т. Ф. Алексєєнко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 240 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723129/1/4%20%20%D0%92%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_web%20%284%29.pdf

43. Жиленко Р., Афанасьєв Д. Локальний вимір потреб внутрішньо переміщених осіб: приклад Ужгородської територіальної громади. *Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2022. № 2(51) С. 54–57. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/47212>

44. Жуков Б., Артеменко Н., Кравець С., Зінченко О. Проєкт «[Hive]» – менеджмент місць тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, 2022. № 7 (126). С.19–42. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/2022/7/8107>

45. Семигіна Т., Гусак Н., Трухан С. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*, 2015. № 2. С. 65–72. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Usoc_2015_2_8
46. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*, 2022. № 1. С. 89–99. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25639>
47. Вербицька К., Карпенко Р. Актуальні питання забезпечення потреб вимушених переселенців на території України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2022. № 4(45). С. 66–69. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/6a2e7e78-9237-49fe-85a3-b7fd23b4aeaf>
48. Нікітіна В. Соціальна вразливість внутрішньо переміщених осіб як підстава соціальної роботи з ними. *Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2021. № 2(49). С. 120–123. URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/247645>
49. Кердивар В. В. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту: монографія. Харків, 2021. 143 с. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/13840/1/Monography_kerdyvar_khrystenko.pdf
50. Трубавіна І. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. *Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції: зб. наук. праць*. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. С. 320–342. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/9cc34a03-6366-4e1e-a160-955cc78ef301>
51. Ропасєва Ж. В Україні 4,6 млн людей зі статусом ВПО. Як вони живуть і чого потребують – дослідження. URL: <https://bit.ua/2022/11/v-ukrayini-4-6-mln-lyudej-zi-statusom-vpo-yak-vony-zhyvut-i-chogo-potrebuyut-doslidzhennya>

52. Потреби понад 8 мільйонів переселенців в Україні надалі зростають.
URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/potreby-ponad-8-milyoniv-pereselentsiv-v-ukrayini-nadali-zrostayut>

53. Наслідки війни: чого найбільше потребують внутрішньо переміщені особи.
URL: <https://unity.gov.ua/2022/05/15/naslidky-vijny-chogo-najbilshe-potrebuyut-vnutrishno-peremishheni-osoby>

54. Літяга І. В., Коляденко С. М., Ілліна О. В. Соціальна робота з дітьми із числа внутрішньо переміщених осіб. Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція знань і технологій для сталого розвитку: нові горизонти науки, освіти та суспільства», 2024. С. 55–56. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/41822/1/1.pdf>

55. Волошин С. М. Методи та форми роботи практичного психолога з внутрішньо переміщеними особами. Теорія і практика сучасної психології, 2019. С. 24–27. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/6_2019/part_1/7.pdf

56. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/vajinskii-posibnyk.pdf>

57. Індивідуальна психотерапія для дорослих – переваги та обмеження.
URL: <https://psychologist.com.ua/individualna-psixoterapiya-dlya-doroslix-perevagi-ta-obmezhennya-najkrashi-metodi-likuvannya-v-ukraini>

58. Перегуда Н. О. Психологічне консультування внутрішньо переміщених осіб.
URL: <https://vseosvita.ua/library/psykholohichne-konsultuvannia-vnutrishno-peremishchenykh-osib-895830.html>

59. Абрамов Л., Остополець І., Абрамова О., Кірко І. Гайд тренінгу з психосоціальної підтримки для жителів громад, у тому числі ВПО. Кропивницький: Інститут соціокультурного менеджменту (ISCM), 2023. 36 с. URL: https://iscm.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Gajd_treninhu_z_

psykhosotsialnoi_pidtrymky_dlia_zhyteliv_hromad_v_tomu_chysli_VPO_ISCM_G
IZ-4.pdf

60. Групова психотерапія: переваги, ефективність та формат роботи. URL:
[https://www.mh4u.in.ua/shukayu-dopomogu/grupova-psyhoterapiya-perevagy-
efektyvnist-ta-format-roboty/](https://www.mh4u.in.ua/shukayu-dopomogu/grupova-psyhoterapiya-perevagy-efektyvnist-ta-format-roboty/)

Перелік основних потреб внутрішньо переміщених осіб

Категорія потреби	Зміст
Житлова	Безпечне, постійне житло, відповідне до базових побутових стандартів
Фінансова	Доходи, працевлаштування, матеріальна допомога
Психологічна	Подолання травм, стресу, посттравматичних розладів
Соціальна	Інтеграція в громаду, нові соціальні зв'язки, соціальна підтримка
Освітня	Доступ до освіти для дітей і дорослих, адаптація до нових умов навчання
Медична	Отримання медичних послуг, ліків, лікування
Юридична	Правовий супровід, оформлення документів, захист прав
Гігієнічна та санітарна	Доступ до чистої води, засобів гігієни, санітарні умови
Інформаційна	Актуальна інформація про права, пільги, допомогу
Безпека	Фізична безпека, захист від насильства, стабільне соціальне середовище

Напрямки підтримки потреб ВПО

Категорія потреби	Напрями підтримки
Житлова	Забезпечення тимчасовим і постійним житлом, субсидії на оренду, довгострокове житлове забезпечення.
Фінансова	Програми працевлаштування, безповоротні субсидії, малі гранти для підприємництва, доступ до фінансових послуг.
Психологічна	Психотерапевтична допомога, психосоціальна реабілітація, групові консультації, кризова підтримка.
Соціальна	Інтеграція в нові громади, волонтерські ініціативи, підтримка соціальних мереж.
Освітня	Доступ до освіти для дітей і дорослих, мовні та професійні курси, інклюзивні освітні програми.
Медична	Доступ до медичних послуг, профілактичні огляди, ургентна допомога, мобільні медичні бригади.
Юридична	Безоплатна правова допомога, оформлення документів, захист прав ВПО, допомога в отриманні компенсацій.
Гігієнічна та санітарна	Набори для гігієни, комфортні санітарні умови в притулках, підтримка чистоти.
Інформаційна	Актуальна інформація про права, соціальні програми, зміни в законодавстві, створення інформаційних центрів.
Безпека	Захист від насильства та воєнних загроз, організація безпечних умов проживання та охорони притулків.

Потреби ВПО згідно дослідження Gradus Research

НАЙБІЛЬШІ ПОТРЕБИ

□ Статистично значущі відмінності **вище** / **нижче** для груп, порівняно з вибіркою загалом

↑↓ Статистично значущо **більше** / **менше**, порівняно 13 з попереднім періодом дослідження